

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת פסחים - פרק עשירי

הלכות קידוש והבדלה

סוגיה כד: טעם מקדש, טעם מבדיל

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה כד: טעם מקדש, טעם מבדיל

*

רקע

נחלקו האמוראים אם הטועם לפני הקידוש או ההבדלה יכול לקדש ולהבדיל. הדעה שאינו מקדש ואינו מבדיל צריכה הסבר, מדוע איסור אכילה לפני קידוש מבטל מצות קידוש ומצות הבדלה?

מקורות

- א. גמ' קו:--קז. "אמר רב הונא אמר רב טעם אינו מקדש... מבדיל והולך כל היום כולו"
- ב. רשב"ם ד"ה טעם
- מהר"ם חלאוה ד"ה אמר רב הונא אמר רב טעם אינו מקדש
- ג. רמב"ם הל' שבת פכ"ט ה"ה, הגהות מיימוניות אות ו
- ד. שו"ע סי' רעא סע' ז; סי' רצט סע' ה

מהר"ם חלאוה ד"ה אמר רב הונא אמר רב
אמר רב הונא אמר רב טעם אינו מקדש. הקשה הראב"ד ז"ל וכי משום דעבר וטעם לא יקדש מי שאכל שום וריחו נודף יאכל שום אחר ויהא ריחו נודף. ופירש הוא ז"ל לא יקדש הוא מפני שנראה כמבזה את המצוה אבל אחרים מקדשין לו. מיהו לא קיימא לן הכי.

הסבר הסוגיה

אמר רבא: הלכתא טעם מקדש וטעם מבדיל. [גמ' קז.]

נחלקו האמוראים אם הטועם לפני קידוש ולפני הבדלה, מקדש ומבדיל. רב אסי ורב יוסף בשם שמואל סוברים שטעם אינו מקדש ואינו מבדיל. רב הונא סובר שטעם אינו מקדש וטעם מבדיל. רבה אומר בשם רב נחמן בשם שמואל שטעם מקדש וטעם מבדיל, וכך פוסק רבא להלכה.

הדיון בסוגיה אינו ברור כלל, מדוע הטועם אינו מקדש, וכי עשיית איסור אחד מתירה עשיית איסור נוסף? כמו כן צריך להבין את שיטת רב הונא, שטעם אינו מקדש אבל טעם מבדיל, מה בין קידוש לבין הבדלה, והרי למדנו לעיל [עמ' 88-89] שיש דעות ששניהם מהתורה וקיום מצות "זכור את יום השבת" הוא בשניהם כאחד?

הראשונים מצמצמים את החידוש העולה מדברי האמוראים. הרשב"ם [ד"ה טעם]. וכך מוכח גם מרש"י (ד"ה טעם) מפרש: "לא יקדש כל הלילה אלא למחר קודם סעודה". הראב"ד [במהר"ם חלאוה ד"ה אמר רב הונא] מפרש: "לא יקדש הוא מפני שנראה את המצוה אבל אחרים מקדשין לו". לדעת הראב"ד טעימה אינה מפקיעה את החיוב אך קנסו אותו שלא יקדש

בעצמו אלא ישמע מאחרים [אם אין אחרים שיקדשו לו מקדש בעצמו]¹. לדעת רש"י ורשב"ם טעימה מפקיעה את חיוב הקידוש בלילה וסועד בלילה ללא קידוש, אך חייב לקדש ביום. לשיטת הראב"ד הקושיה שהקשינו אינה קשה מפני שטעימה אינה מפקיעה את חיוב הקידוש, אך לשיטת רש"י ורשב"ם, שטעימה מפקיעה את חיוב הקידוש בלילה, קשה. נראה להסביר את שיטת רש"י ורשב"ם על פי הסבר הגר"ד סולוביצ'יק [הובאה לעיל עמ' 99 (ועיי' הע' 2)] שמצות קידוש על הכוס מיועדת להגדרת השבת כיום מכובד ומעונג, ולכן יש לקיימה לפני כל האכילות הנאכלות בשבת. מצות הבדלה על הכוס משלימה את מצות קידוש על הכוס ותפקידה להבדיל בין אכילה של שבת לבין אכילה של חול, ולכן יש להבדיל לפני כל האכילות של חול. הטועם לפני קידוש מקעקע את הקידוש כפותח את סעודת השבת, וממילא הקידוש מאבד ממשמעותו ואין בו צורך. טעימה לפני הבדלה מקעקעת את ההבדלה כפותחת את סעודות החול, ואין טעם באמירתה².

רב הונא סובר שיש חילוק בין קידוש לבין הבדלה. תפקיד הקידוש לפתוח את סעודות השבת, ולכן אין משמעות באמירתו לאחר טעימה. הבדלה מבדילה בין סעודת שבת לבין סעודת חול, ולכתחילה יש להקדימה לכל הטעימות של חול, אבל בדיעבד יש משמעות להבדלה של הסעודות מכאן ואילך מסעודות השבת.

רבי פוסק שטעם מקדש וטעם מבדיל. אמנם טעימה פוגמת את הקידוש ואת ההבדלה, אבל מצוה לקדש כדי להגדיר את הסעודות מכאן ואילך כסעודות של שבת.

סיכום

לאמוראים שלוש שיטות בדין טעימה לפני קידוש ולפני הבדלה:
 רב אסי: טעם אינו מקדש ואינו מבדיל - כיוון שטעימה מפקיעה מהקידוש את תפקידו כפותח את סעודות השבת, ומההבדלה את תפקידה כפותחת את סעודות החול.
 רב הונא: טעם אינו מקדש וטעם מבדיל - תפקיד הקידוש לפתוח את סעודות השבת, ותפקיד ההבדלה רק להבדיל בין סעודות שבת לבין סעודות חול.
 רבא: טעם מבדיל ומקדש - טעימה פוגמת בקידוש ובהבדלה, אבל חייב לקדש כדי להגדיר את שאר הסעודות כסעודות שבת.

הלכה

השו"ע [סי' רע"א סע' ז, סי' רצ"ט סע' ה] פוסק שטעם מקדש וטעם מבדיל.

¹ שיטת הראב"ד היא שטועם אינו מקדש בגלל האיסור שעשה. מדברי רבינו מאיר דנורנבערג [מובא ברא"ש ברכות פ"ג סי' ב (מצוטט בעמוד הבא)] עולה שלמאן דאמר טועם אינו מבדיל, גם אונן שהיה פטור מהבדלה אינו מבדיל לאחר הקבורה אף שאכל בהיתר.

² ניתן להסביר בשתי דרכים מדוע אם טעם בלילה מקדש ביום: א. מדין קידוש של יום [אמנם הוא אומר בקידוש את קדושת היום, אך כיוון שלא אמרה בלילה רשאי לאומרה ביום]. ב. כפי שראינו לעיל [עמ' 174 הע' 2], השבת מחולקת לשתי יחידות שונות, יום ולילה, ולכל אחת מהן חיוב נפרד בכבוד שבת ועונגה. הטועם לפני קידוש בלילה פוגם בחיוב להגדיר את סעודות הלילה סעודות שבת, אך הוא לא פגם בסעודות היום ולכן רשאי לקדש ביום.